

OSMANLI'NIN İLK EMİR-İ SEVAHİLİ KARAMÜRSEL BEY'İN DÖNEMİNDE ANADOLU BEYLİKLERİ İLE VENEDİK, CENEVİZ VE BİZANS DENİZCİLİĞİ'NE BİR BAKIŞ

Mustafa HERGÜNER*

Akdeniz'de uygarlık kurmuş olan hiçbir devletin denizden ve denizcilikten uzak olması mümkün değildir. Biz bu coğrafyada denize kıyısı olan bütün uygarlıkların denizci olmalarının gerektiğini ve denizci olabildikleri sürece de uygarlıklarının devam ettiğini düşünmekteyiz. Yine bu bağlamda Osmanlı Beyliği'nin de Anadolu coğrafyası için en stratejik bölge olan İzmit Körfezi'nde hâkimiyet kurduktan sonra denizlere ve okyanuslara açılabilirdiğini düşünmekteyiz. Ve nitekim de böyle olmuştur.

Ancak Osmanlı Beyliği denizciliğini kurarken gerek daha önce denizlere ulaşmış olan Anadolu Beylikleri ile ve gerekse Anadolu'nun kıyılarındaki limanlarla en fazla ilişkide bulunan Venedik ve Ceneviz Cumhuriyetleri ve onların denizcileri ile irtibatla bulunmuştur. Bunun yanında Bizans İmparatorluğu'nun Venedik ve Ceneviz gemicilerinin yanı sıra Karadeniz, Ege ve Akdeniz'e ulaşmış tüm Türkmen Beylikleri ve -elbette ki- Osmanlı Beyliği ile de çok yakın ilişkisi olmuştur.

Osmanlı Beyliği, önce Selçuklu daha sonra İlhanlı devletlerinin bir "Uç Beyliği" olarak Söğüt bölgesinde kurulmuştur. Etrafı tamamıyla denize açılmış Türkmen beylikleri ile çevrilmiş olan bu coğrafya Marmara Denizi'nden Anadolu'ya giriş yolu üzerinde olması nedeniyle bu bölgedeki hükümlerlik son derece stratejik bir konum taşımakta idi.¹ Osmanlı Beyliği bu şansını çok güzel biçimde kullanmıştır.

Osmanlı Beyliği denizlere ulaşmak için iki ayrı yönde hareket etti. Birinci grup Konuralp komutasında 1323 yılında Kandıra üzerinden Kefken bölgesinde Karadeniz'e ulaşırken ikinci grup yine aynı yılda ve Akçakoca komutasında İzmit'i fethederek Marmara Denizi'ne ulaştı. Osmanlı kuvvetleri İzmit'in ardından Körfez'in güney kıyılarından, Pronektus'a (Karamürsel'e) geldiler.²

İzmit Körfezi aslında iki bitişik bölgeden oluşmaktadır. Dil Burnu ve Hersek Burnu'nun oluşturduğu en dar yerin doğusunda kalan birinci deniz alanı Körfez'in en stratejik bölgesidir. Bu nedenle İzmit bölgesinde kurulmuş olan tersane ve deniz üssü tarih boyunca varlığını korumuş, faaliyetini sürdürmüştür. İkinci bölge ise Yelkenkaya ve Topçular ile Hersek ve Dil Burnu arasında kalan deniz alanıdır. Osmanlı Beyliği kuruluş aşamasında denizcilik yönünden bu birinci bölgede konuşlanmış ve güçlenmiştir.³

* Doç. Dr., Harp Akademileri, e-mail: mustabeyher@hotmail.com

1 Afif Büyüktuğrul, "Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması" I.C İst. 1982, s. 47-48.

2 Büyüktuğrul, s. 50.

3 Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyetimizin ilk yıllarında da aynı strateji benimsenmiştir. Türk donanması Hersek-Dilburnu ekseninin doğusunda bulundurulmuştur. Hatta Mustafa Kemal Paşa Lozan görüşmelerinin kesintiye uğradığı Ocak 1923'te bu ekseni yayımlayarak birinci deniz alanını korumaya almıştır (M.H).

Orhan Bey (1326-1362) İzmit'in ardından fütuhatına devam ederek Yalova, İzmit, Mudanya ve Bursa'yı işgal etmişti. Ancak İzmit Körfezi ve Güney Marmara Kıyılarına egemen olunamaması yapılan fetihlerin kalıcılığını tehdit ediyordu. Bunun için Karesi Beyliği'nden denizcilik yönünden yardım talep edildi.⁴ Beyliğin başında bulunan Karesi Bey (1303-1328) Mürsel Alp komutasında 24 gemiden oluşan bir filoyu İzmit Körfezi'ne gönderdi. Mürsel Alp veya Kara Mürsel Bey, sonradan kendi adını verdiği Pronektus'a yerleşerek burada Osmanlı Deniz Gücü'nü oluşturdu. Osmanlı Beyliği'nin ilk Emir-i Sevahili (Deniz Kuvvetleri Komutanı) Kara Mürsel Bey (1326-1328)'dir. İkinci Sevahil Beyi ise Emir Ali Bey'dir.⁵ 1321-356 tarihlerinde görev yapmış olan Emir Ali Bey Hereke ve Kalolimni- şimdiki adı ile (Emirali-İmralı) adasını denizden fethederek Osmanlı Denizciliğine yeni boyutlar getirmiştir.

Emir Ali Bey Karamürsel'den yükleme-bindirmesini yaptığı Osmanlı askerleri ile Hereke'ye -şimdiki şehir iskelesinin bulunduğu yere- gelerek Hereke Kalesi'ne taarruz etmiş, burada İzmit'ten kaçan Bizans askerlerini esir ederek Hereke'yi fethetmiştir (1329). Tarihlerimizde denizden ilk fethedilen kent Hereke'dir. Meşhur ve kahraman komutanlarımızdan Aykut Alp'in oğlu ve Timurtaş Paşa'nın Babası olan Emir Ali Bey⁶ daha sonra Marmara Denizi'nin en stratejik adaları olan Gemlik Körfezi'nin karşısındaki Kololimni Adası ile Erdek Körfezi'nin karşısındaki Marmara adalarını fethederek (1332) Osmanlı'nın Marmara Denizi'nde egemen olmasını sağlayacaktır. Kalolimni Adası daha sonra fatihinin adıyla ve Emirali-İmralı olarak anılacaktır.

Biz aşağıda Osmanlı Beyliği'nin İzmit'e gelip buradan denizlere ve okyanuslara açılmak üzere İzmit Körfezi'nde konuşlandığı, tertiplendiği on dördüncü yüzyılın ilk yarısında, bölgesinde ve çevresindeki beyliklerin, devletlerin denizciliğini ve bunların Osmanlı Beyliği'ne olan etkilerini inceleyeceğiz.

A- Anadolu Beylikleri'nin Denizciliği

1. Candaroğulları (1291-1461)

Karadeniz'in denizcilik yönünden en uygun bölgesi olan Kastamonu ve Sinop vilayetlerinin kapsadığı 50 bin km²'lik bir coğrafyada 170 yıl hükümlerlik sürmüşlerdir. Candaroğulları'nın 8. hükümdarı M. İskender Bey'dir (1392-1440). 48 yıl iktidar eden İskender Bey'den sonra Beylik "İskenderoğulları" olarak anılacaktır.⁷ Bilindiği gibi Kastamonu (Cide ve İnebolu limanları) ve özellikle Sinop Karadeniz'in en korumalı tabi limanlarına sahip olmalarının yanında Kuzeyde Rusya'ya -Kırım Yarımadası'na- en yakın limanlardır. Özellikle Sinop'un korumalı bir liman özelliği Orta Anadolu'nun dış ticareti için denize açılan bir kapısı olmuştur. Diğer taraftan Romalılar tarafından kurulmuş olan Sinop Tersanesi Candaroğulları tarafından da geliştirildi. Sinop Kalesi'nin içinde olan dolayısıyla tabi bir koruma altında olan tersane bölgenin orman alanı olması nedeniyle kereste sıkıntısı da çekmemiştir. Burada çalışan ustalar birlikte yaşadıklarından oturdukları yer zamanla "Tersane Mahallesi" adıyla anılır olmuştur. Tersane zamanla gelişmiş aynı anda 20-25 gemi inşa edilebilecek bir kapasiteye ulaşılmıştır.⁸ Sinop Tersanesi ve Limanı Osmanlı döneminde de kullanılmıştır. Candaroğulları Beyliği Sinop'ta kurduğu donanma ile bir tarafta Venedik ve Ceneviz donanmaları ile mücadele ederken diğer taraftan da Batı Karadeniz sahillerindeki ticaret merkezlerinin korunması ile Karadeniz'in doğu-batı istikametinde ve Kırım ile İstanbul Boğazı arasındaki icra olunan ticaret yollarının güvenliğini sağlamıştır. Candaroğulları, bu sorumluluklarını Fatih Sultan Mehmet'in dönemine kadar devam ettirmişlerdir.

4 Yılmaz Öztuna, "Büyük Türkiye Tarihi" İst. 1983 s. 25-27.

5 Sadullah Tezcan, "Türk Deniz Tarihi", Ank. 2005, s. 24-25.

6 Meydan Larousse Ansiklopedisi 3.C. s. 606-608.

7 İ.Hakkı Uzunçarşılı, "Anadolu Beylikleri", Ank. 2011, s. 121-123.

8 Mehmet Ali Ünal, "XV-XVII. Yüzyıllarda Sinop Tersanesi" ,XIV. Türk Tarihi Kongresi Ank. 2005 s. 914-915.

Candarogulları'na en yakın coğrafya olan Kırım bu tarihlerde Türk Hanlığı'nın egemenliğinde idi. Cengiz'in büyük oğlu Cuci'nin kurduğu Altınordu Hanlığı Ukrayna tahılı ile Çin'den gelen ipek ve benzeri ürünler için Kırım tabii bir iskele durumunda idi. Venedik ve Ceneviz tüccarları bu zenginlikleri Avrupa'ya taşıyor oradan da getirdikleri malları Kırım'a satıyorlardı. Candarogulları bu deniz ticaretinden oldukça büyük paylar almıştır.⁹

Candarogulları Kırım-İstanbul arasındaki ticaretten başka Doğu'da, Gürcistan ve/veya Trabzon'un Boğazlar yolu ile Akdeniz'e bağlantı kuran deniz nakliyatının kontrolünde büyük gelirler elde etmişlerdir. Beyliğin bir diğer geçim kaynağı da bölgede bol miktarda çıkan demir ve bakır madeni ile üretilen buğday ve tahıl ile safran, ipek ve balın Sinop ve Samsun limanlarından Venedik ve Ceneviz gemileri ile dışarıya satılması ile dışarıdan gelen sabun kumaş ve kurşunun aynı limanlarda boşaltılmasıdır.

Candarogulları'nın Karadeniz kıyılarında egemen olduğu bu zengin limanlar Venedik ve Ceneviz'in dikkatini çekmişti. Limanlara hâkim olmak üzere her iki ülke gemilerinin oluşturduğu bir filo ile 1341 yılında Candarogulları'na bir saldırı tertiplerler. Ancak İbrahim Bey 12 gemiden oluşan filosu ile bu saldırıyı püskürttüğü gibi Latin gemilerinin bir kısmına el koymuştu. Kaçan gemiler Kırım'a sığınacaklar daha sonra bu ülkelerle yapılan barış anlaşması ile bölge ticareti gelişecektir.¹⁰ Bu tarihlerde Karadeniz'in güney kıyılarında üç önemli ticaret merkezi bulunmakta idi. Rum İmparatorluğu'na ait Trabzon, Cenevizlilerin kolonisi bulunan Amasra ile Candarogulları'na ait Kastamonu ve Sinop.

Candarogulları Beyliği'nin zaman zaman Kırım'a akınlar da düzenlemiş, hatta 1361'de Kefe limanında yaptığı başarılı akınlarla bölgeyi kontrol altına almıştır.¹¹ Bu arada Candaroglu İsmail Bey'in Sinop Tersanesi'nde yaptırdığı 900 tonilatoluk gemi Fatih Sultan Mehmet tarafından çok beğenilmiş ve İstanbul'a gönderilmişti. Candarlı Beyliği 1461 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından Osmanlı Devleti'ne katılacak, Sinop bir deniz üssü olarak daima hizmet görecektir.

2. Karesi Beyliği (1300-1348)

Balıkesir ve Çanakkale'nin Asya topraklarında (Gelibolu ve Bozcaada hariç) hükümler olmuşlardır. 24 bin km² civarında bir yüzölçümündeki Marmara ve Kuzey Ege'de yayılmış olan bu coğrafya¹² Karadeniz'e gidiş ve geliş kontrol eden Çanakkale Boğazı'nı da kapsaması yönünden son derece stratejiktir. Kurdukları filo ile Bizans kıyılarına akınlar düzenlemenin yanında Çanakkale Boğazı'nın ticari gemi geçişini de kontrol etmiştir. Ancak beraber hiç bir zaman Boğaz'ın Avrupa yakasına yani her iki kıyısına hâkim olamamışlardır. Buna rağmen 1331 yılında 71 parça gemiyle Saroz Körfezi'ne gidip Enez limanına çıkarma yapmışlar, bundan on yıl sonra 1341 ve 1342 yıllarında Gelibolu'ya iki kez sefer yapmışlarsa da kalıcı bir başarıları olmamıştır¹³.

Ancak bu seferler daha sonra Osmanlı Beyliği'nin Çanakkale Boğazı'nın kuzey ucundan Çardak üzerinden Gelibolu'ya geçip bu bölgeyi fethetmesinin önünü açmıştır. Bilindiği gibi Osmanlı Beyliği Avrupa'ya Çanakkale Boğazı üzerinden geçmiştir Karesi Beyliği Marmara kıyılarında Bizans donanmasına karşı başarılı savaşlar vermiş, Marmara adalarını fethetmiştir.¹⁴ Esasen Karesi Beyliği'nin bir işlevi de Bizans'ın Balkanlardan gelen Sırp ve Bulgar saldırılarından korumasıdır. Bizans İmparatoru Kantakuzen Beyliği bu amaç uğrunda çokça kullanmıştır. Karesi Beyliği Bizans topraklarına yapılan akınlarda diğer

9 Halil İnalçık, "Kırım Hanlığı", Bellekten, sayı 29 Ank. 1944 s. 191-192.

10 Salim Koca, "Anadolu Türk Beylikleri", Genel Türk Tarihi, 4.C, Ank. 2002, s. 275-278.

11 Uzunçarşılı, s. 141-142.

12 Z. Günal Öden, "Karesi Beyliği" Ank. 1999, s. 14-19

13 S. Koca, s. 256

14 A. Büyüktuğrul, s. 35

Türkmen Beylikleri ile de işbirliği yapmıştır. Özellikle 1334-1348 yıllarında Aydınoğulları Beyi olan Gazi Umur Paşa'nın donanmasına bir filo göndererek Mora Yarımadası'na, Saroz Körfezi'ne yapılan akınlara katılmış buradan bol miktarda ganimet elde etmiştir.

Ayvalık ve Edremit körfezlerinin son derece korunaklı limanlar olması Beyliğin buralarda gemi inşa ve onarım yapmasını ve üs olarak kullanmasını sağlamıştır. Karesi Beyliği Çanakkale Boğazı'nın kontrolünün yanında, Bozcaada, Gökçeada, Limni ve Midilli adalarını kapsayan Kuzey Ege'de akıncılık harekâtı da yapmıştır. Karesi Bey'in oğlu ve donanmanın komutanı Yahşi Bey 1327 yılında Marmara Denizi'nde Yassıada civarında zayıf Bizans Donanması'nı yenerek Osmanlı denizciliğinin önünü açmıştır.¹⁵ Beyliğin Çanakkale Boğazı ve Kuzey Ege'deki bu güçlü otoritesinden rahatsız olan Latinler, Papa Johannes'in desteklemesiyle 1334 yılında teşkil ettikleri bir Haçlı Donanması ile Edremit Körfezi'ne taarruz düzenlediler.

Rodos şövalyelerinin 10, Venedik Cumhuriyeti'nin 10, Kıbrıs şövalyelerinin 6 ve Fransa'nın 8 gemiyle katıldığı toplam 34 gemiden oluşan ve Venedik Cumhuriyeti'nin görevlendirdiği Amiral Pietro Zeno'nun kumanda ettiği Haçlı Filosu 1334 yılının Eylül ayında Edremit Körfezi'ne geldi. Tarihlerimizde "Edremit Savaşı" olarak bilinen bu savaşta Haçlı Donanması Yahşi Bey'in kumanda ettiği Karesi Donanması ile karşılaştı. Savaşta Karesi Donanması yenildi pek çok geminin kaybının yanı sıra Yahşi Bey'in damadının da bulunduğu 3000'den fazla asker şehit oldu. Kaçabilenler İzmir'e giderek Aydınolu Umur Bey'e sığındılar (Haçlılar nedense kendi kayıplarını bildirmemişlerdir). Ancak bu sırada Umur Bey Mora Yarımadası'na yaptığı seferde olduğundan Haçlılar Yahşi Bey'in filosunu İzmir Körfezi'nde de sıkıştırdı. Kendilerini İzmir Limanı kıyılarına zor atan Karesi denizcileri buradan attıkları oklarla ve hatta yaptıkları göğüs göğüse muharebelerle Haçlıların kıyıya çıkmalarını önlediler. Yunanistan'a yaptığı seferde 30 gemilik Haçlı Donanmasının İzmir Körfezi'nde Karesi Donanması'nı sıkıştırdığını öğrenen Umur Bey derhal İzmir'e döndü. Ancak Umur Bey İzmir'e geldiğinde Haçlılar İzmir'i terk etmişti.¹⁶

Ancak Karesioğulları kısa zamanda kendilerini toplayarak Edremit Körfezi'nde bulunan tersanelerinde yeni gemilerin inşasını gerçekleştirdiler. Yahşi Bey daha önce yaptığı gibi yine Edremit Deniz Üssü'nde her zaman harekâta hazır bir filo meydana getirdi. Çünkü Beylik bölgede yetişen ipek ve ladin (reçine) gibi önemli maddelerin dışarıya satışı ile dışarıdan gelen sabun, kalay gibi maddelerin de kabulünü Edremit limanından yapıyordu.¹⁷ Yahşi Bey donanmasını tekrar kurduktan sonra hem bölgeyi kontrol altına almış ve hem de 1337 yılında Saroz Körfezi'ne giderek Trakya içlerine başarılı akınlar yapmıştır. Karesi Beyliği gemileri geniş karınlı, baş tarafında su çekimi az, çift direk ve yelken kullanan ve aynı zamanda kürek kullanılabilen 30-40 m. boyundaki teknelerdir. Ve Osmanlı denizciliğine örnek olmuştur.

Karesi Beyliği'nin denizcilik tarihimize en büyük hizmeti Osmanlı Beyliği'nin İzmit'i fethetmesinin hemen ardından Mürsel Alp ile birlikte 24 gemi ve yeteri kadar denizci göndererek "Osmanlı Deniz Gücünün" kurulmasını sağlamasıdır. Beyliğin denizciliğimize bir başka hizmeti de güneydoğu istikametine esen rüzgâra "Keşişleme" adını vermesidir. Bursa'da yaşayan Keşişler (Hristiyan din adamları) Karesi Beyliği'nin güneydoğusunda kaldığından bu isim verilmiştir. Karesi Beyliği 1359 yılında Sultan 1. Murat tarafından Osmanlı Devleti'ne katılmıştır. Denizcilikte ileri seviyede olan Karesi Beyliği Osmanlı Bahriye Teşkilatı için önemli bir kaynak olmuştur. Osmanlı Devleti Karesi toprakları üzerinden Ege ve Avrupa'ya gidecektir.

15 Hayati Tezel, "Anadolu Türklerinin Denizcilik Tarihi", İst.1973, s. 44

16 Z. G. Öden s. 40-42.

17 Z. G. Öden, "Karesi Beyliği", *Türkler*, 6. C Ank. 2002, s. 782-784.

3. Saruhanoğulları (1300-1410)

Saruhanoğulları (veya Sarı Han Oğulları) Manisa ve civarında 14 bin km²'lik bir arazi üzerine 110 yıl egemenlik kurmuşlardır. 18 Beylik kurulduğunda arkasında yani doğusunda Germiyanoğulları, kuzeyinde Karesioğulları ve güneyinde Aydınnoğulları vardı. Üç tarafı Türkmen beylikleriyle çevrili olan Saruhanoğulları'nın Ege denizine açılmaktan başka çareleri yoktu. Nitekim de öyle olmuştur. Saruhan Bey Çandarlı Körfezi'nde tesis ettiği tersanede inşa olunan gemilerle kurduğu donanma ile Midilli, Sakız adaları ve Foça'da egemenlik kurmuş ve buraları kontrol altında tutan Cenevizliler'i vergiye bağlamıştır. Saruhan Beyliği genelde Aydınnoğulları ve özellikle Umur Bey ile birlikte hareket etmiştir.

Kurduğu donanma ile Orta Ege'de egemen olan Beylik, bölgesinde ticaret yapan Venedik ve Ceneviz gemilerini kontrol ederken Foça'da bulunan şap madeninini satışından vergi almıştır. Bunun yanında Anadolu'nun ipek, bal, üzüm ve incir gibi ürettiği ürünlerin satışı yaparken bölgenin ihtiyacı olan kumaş, kalay ve sabun gibi malzemelerin Avrupa'dan limanlarına gelişini de kontrol etmiştir. Saruhan donanmasını bir başka işlevi de kontrolü altındaki Orta Ege'de yapılan deniz ticaretine güvenlik sağlamak olmuştur. Beyliğin kurucusu Saruhan Bey (1300-1345) oluşturduğu donanma ile bir Ceneviz kolonisi olan Foça'nın yanı sıra Sakız ve Midilli adalarını vergiye bağlamıştı. Foça'dan alınan yıllık 15 bin gümüş lira beyliğin en büyük geliri idi.

Saruhanoğulları donanması zaman zaman Aydınnoğulları'nın unutulmaz kahramanı Umur Bey'in donanması ile gazaya da çıkıyordu. Bunun için Saruhan Bey'in büyük oğlu Süleyman Bey donanmaya kumanda etmekte idi. Aydınnoğulları, Saruhanoğulları ve Menteşeoğulları gemilerinden oluşan "Birleşik Türkmen Donanması" Gelibolu civarına gelerek Çanakkale Boğazı'nı kontrol altına almış, böylece Bizans'ı Marmara'ya hapsetmiştir. Aydınnoğlu Gazi Umur Bey'in 1334 yılında Yunanistan Sahilleri ve Mora'ya yaptığı seferde Anadolu beyliklerinin de katılımıyla kurulmuş olan 270 parçalık "Birleşik Donanma" içinde Süleyman Bey'in donanması da bulunmaktaydı.¹⁹ Umur Bey bu büyük donanma ile Mora Yarımadası'nın çeşitli limanlarına girerek aklınlar düzenlemiş, bolca ganimet elde etmişti. Dönüş yolunda yakalandıkları fırtınadan boş bir adaya sığınan Saruhanoğlu Süleyman Bey burada Latin gemilerinin hücumuna uğramış, ancak Umur Bey tarafından kurtarılmıştı. Süleyman Bey'in Umur Beyle olan beraberliği uzun yıllar sürdü. 1344 yılında Kuzey Ege ve Marmara Denizi'ne yönelik yapılan bir sefer sırasında Süleyman Bey yakalandığı hastalıktan kurtulamayarak şehit olmuştur. Bunun üzerine Umur Bey seferi yarıda keserek cenazeyi Manisa'ya getirmişti.²⁰ Ancak Süleyman Bey'in ölümü babası Saruhan Bey'i kedere boğacak O'nun da bir yıl içinde 1345 yılında ölümüne neden olacaktır.

Saruhanoğulları bundan sonra eski güçlerini bulamayacaklardır.²¹ Bu tarihler bilindiği gibi Beyliğin kuzey komşusu Karesi Beyliği'nin Osmanlı'ya katılması ve artık Osmanlı Beyliği ile komşu olmasıdır. Osmanlı Beyliği ise daha düzenli bir devlet anlayışı taşıdığından Saruhanlılar eskiden olduğu gibi korsanlık yapamayacaktır. Buna rağmen Saruhanlılar "Ege'ye Gaza"ya devam etmişlerdir. 1364 yılında Beylik makamına geçen İshak Bey Memlukların daveti üzerine diğer Anadolu Beylikleri ile birlikte Rodos Şövalyeleri üzerine yapılan harekâta katılmıştır.²² Osmanlılar ile iyi geçinmeyi bir Beylik politikası olarak yerine getiren Saruhanlıların bir diğer hizmetleri de Türkçenin kullanılmasına büyük önem vermiş olmalarıdır. Saruhan Beyliği 1410 yılında Osmanlı Beyliği'ne katılmıştır.

18 Y. Öztuna, "Türkiye Tarihi", 2. C İst. s. 31.

19 İ. H. Uzunçarşılı, "Anadolu Beylikleri", Ank. 2011 s. 85-90.

20 Türkmen Parlak, "Ege Denizi'nde İlk Türk Derya Beyleri", İst. 2005, s. 110-112.

21 S. Koca, s. 259.

22 Ziver Bey, "Rodos Tarihi", Çev. H. Fedai, Ank. 2013, s. 75.

4- Aydınogulları (1300-1425)

Batı Anadolu'nun en önemli limanlarından olan İzmir ve Aydın civarında 125 yıl hükümlen olan Aydınogulları Türklere Ege Denizi'ndeki egemenliği açan en önemli Türkmen Beyliğidir. 20 bin km² yi bulan bu en stratejik bölge tarih boyunca önemini korumuştur.²³ Bilindiği gibi Türklere 1071 yılındaki Malazgirt Zaferi'nden hemen on yıl sonra Çaka Bey tarafından İzmir yolu ile Ege Denizi'ne çıkmışlardır. Bu nedenle bölge Türklere yabancı değildir. Osmanlı İmparatorluğu da Akdeniz'e yönelik seferlerinde muhakkak İzmir civarında tekrar tertiplenmek üzere limanlama yaptı. Osmanlı Kaptan Paşalarının büyük kısmının bu bölgeden olmasının nedeni buradan gelmektedir. İzmir 1076'da Selçuk Bey'i I. Süleyman Şah tarafından fethedilmiş 1097 yılına kadar elde kalmıştı. Aradan 229 yıl geçtikten sonra Aydınoglu Mehmet Bey 1326'da İzmir'i tekrar Bizans'ın elinden alacaktır. Aydınogulları burada kurduğu tersane ve deniz üssü ile önce Midilli ve Sakız'a seferler düzenlemiştir.²⁴ Ancak beyliğin en parlak dönemi B. Umur Bey'in Aydın beyi olduğu 1334-1348 yıllarıdır.

Aydınogulları'nın yetiştirdiği Gazi Umur Bey (veya Paşa) (1309-1348) Ege Denizi'nde egemenlik kuran ve bunun yanında Karadeniz ve Akdeniz'e seferler yapan ilk Türk Amiralidir. Umur Bey babası Mehmet Bey'in sağlığında 1329-1334 yıllarında bile Ege Adaları'na, hatta Mora kıyılarına akınlar düzenlemişti. Aydınoglu Mehmet Bey'in vefatı ile Beyliğin başına geçen Umur Bey tüm gücü ve hatta yakın beyliklerin katılımı ile Ege Denizi'nden Karadeniz'e akınlar geliştirdi. Yaptığı akınlarda büyük ganimetler elde etmenin yanında Bizans İmparatoru Kantakuzen ile de iyi ve faydalı ilişkiler kurdu; hatta O'nun Bizans tahtına geçmesine yardımcı oldu. Umur Bey bu bağlamda Bizans'a yardım karşılığında Sakız Adası'na egemen olmayı ve ayrıca yıllık bir "Mali Haraç" almayı sağladı.²⁵ Umur Bey bunun karşılığında Bizans'ı Ege Denizi'nde Latinlerin (Venedik, Ceneviz ve Rodos) saldırılarından koruyacaktı. Yeryüzünün en konuksever yani çeşitli kavimlerin daima istilasına uğramış olan adalar denizi (Ege) bu tarihlerde Venedik ve Ceneviz Cumhuriyetleri ile Rodos Şövalyelerinin kontrolü altında idi. Umur Bey bu "Doğuştan Denizci" uluslara karşı Ege'nin kontrolünü ele geçiren ilk Türkmen Beyi'dir.

Umur Bey babası gibi Bizans İmparatoru ile iyi ilişkiler kurmuştur. 1341 yılında tahta geçen Kantakuzen'e yardım için Boğazlar'ı geçip Romanya sahillerine ve/veya Atina'ya donanmasını götüren Umur Bey'e Sakız Adası imparator tarafından verilmişti. Ancak Latinler Aydınogulları'nın Bizans ile olan ilişkilerini olumlu bulmamakta idiler. Bu nedenle Kıbrıs, Venedik, Ceneviz devletleri ile Rodos Şövalyeleri tarafından kurulan "Birleşik Donanma" 1344 yılında İzmir Körfezi'ne gelerek şehri işgal etti. Umur Bey bunun üzerine bölgedeki (Karesi, Saruhan, Menteşe beylikleri) gemilerinden elde ettiği donanma ile Ege Adaları ve Rumeli sahillerine akınlar düzenledi. Buradan güçlendirdiği donanması ile İzmir'i tekrar fethetmek için 1348 yazında Körfez'e geldi. Haçlılarla yaptığı savaş sırasında askerlerini teşvik için ileri atıldığı bir sırada şehit oldu.²⁶ Umur Bey'in şehit olmasından sonra Aydınogulları bir daha eski halini bulamayacaktır.

Umur Bey 1348 yılında İzmir'de Haçlılarla yaptığı savaşta şehit olana kadar Ege, Akdeniz ve Karadeniz'e pek çok seferler düzenlemiştir. Umur Bey Ege adalarındaki şövalyelerle ve/veya Venedik, Ceneviz, Bizans gibi Hristiyan ülkelerin donanmaları ile savaşlar yaptığından beraberinde diğer Anadolu Beylikleri'nin donanmaları da bulunmakta idi. Türkmen Beyleri'nin Deniz Güçlerini bir bayrak altında toplayıp düşman limanlarına akınlar tertipleme başarısı Umur Bey'e aittir. O'nun -bize göre- en büyük başarılarından

23 A. Büyüktuğrul, s. 38.

24 Z. Günel Öden, "Aydınogulları Beyliği", Türklere 6.C, Ank. 2002, s. 794-795.

25 Halil İnalçık, "Akdeniz ve Türklere" Doğu Batı Düşünce Dergisi, Kasım- Aralık -Ocak 2005 sayısı Ank. 2006, s.145-147.

26 Tuncer Baykara, "Aydınoglu Gazi Umur Bey", Ank. 1990, s. 24-29.

birisi gemilerini Ege'den Akdeniz'e geçirirken Mora Yarımadası'nın güney ucunda bulunan Korent Kıstağı'nı kullanmasıdır. Umur Bey burada bir olmazı başarmış gemilerini karadan yürütmüştür.²⁷ 1338 yılı başından itibaren Umur Bey'in kontrolünde olarak Menteşe ve Karesi Beylikleri Adriyatik Denizi'ne geçmek için hazırlıklara girişmişlerdi. 1339 yılı başında küçüklü büyüklü 350 gemiden oluşan Türkmen Donanması Korent (Türkler Kemre demektedir) limanına demirlemişti. 1339 yılı Temmuz'unda donanmanın 300 gemilik bölümü yağlanmış/sabunlanmış kızaklar üzerinden kıstağı geçerek Lepanto (İnebahtı) Limanı'na gelmişti. Ancak donanma Lepanto'da fazla kalmayarak geri dönmüştü. Bir asır sonra Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'un fethi sırasında gemilerini Beşiktaş'tan Haliç'e kara yolu ile geçirmesinde ilk örnek Umur Bey'in Korent Kanalı'ndaki buluşudur. O gemilerinin daha kolay geçmesi için direklerle yelken de açtırmıştır. Umur Bey'in Osmanlı denizciliğine başka etkileri de olmuştur. Osmanlı denizcilerinin en büyük yemini "Umur Bey Başı için" şeklinde idi ki bu Umur'un her yönü ile örnek alındığını göstermektedir.

Henüz 25 yaşında iken Aydın Beyi olan Umur, Batı Anadolu'daki diğer beyliklerin donanmasını da emrine alarak Rodos, Mora, Selanik, Marmara ve hatta Karadeniz'de Romanya kıyılarına seferler düzenleyip buradan çok zengin ganimetlerle dönmüştür. Umur Bey'in kurduğu donanmada kullanılan gemi tipleri şunlardır:²⁸

Kadırga: 25-26 kürekçinin bulunduğu, aynı zamanda mevcut iki direğine yelken de çekilen 30-40 savaşçının bulunduğu savaş gemisidir.

İğırbar: 30-35 kürekçinin bulunduğu ve yine iki direğine yelken çekilebilen 40-40 savaşçının bulunduğu savaş gemisidir.

Köke: 50 metreye kadar boyu olan 50 civarında kürekçinin bulunduğu iki yelken direkli ama Kadırga ve İğırbar'dan yüksek savaş gemileridir. 100'e kadar savaşçı bulunabilir.

Umur Bey kendisinin seçimini yaptığı bu teknelerle manevra gücü son derece yüksek bir savaş filosu geliştirmiştir. Bu tip teknelerden oluşturduğu 28 parça gemi ile 1329 yılında henüz 20 yaşında iken ve daha Aydın Beyi olmadan Sakız adasına başarılı bir sefer tertiplemiştir. Aydınoğulları Beyliği 1425 yılında Osmanlı Devleti'ne katılacaktır.

5- Menteşe Beyliği (1282-1425)

Aydın ve Denizli vilayetlerinin güneyi ile Muğla vilayeti ve Antalya vilayetlerinin batısını kapsayan 23 bin km²'lik bir coğrafyada 133 yıl hükümler olmuşlardır. Bilindiği gibi bu bölge Anadolu'nun Güney Ege'ye en hâkim kısmıdır. Menteşeoğulları kurdukları donanma ile Anadolu kıyılarının hemen karşısında bulunan ve 1271'den beri Bizans İmparatoru'nun Cenevizli amiraline ancak ismen tabi bulunan Rodos, İstanköy gibi Ege Adaları'na akınlar yapmışlardır. Ve bu adaları 1310 yılına kadar ellerinde tutmuşlardır. 1310 yılında Hz. İsa'nın havarilerinde Saint Jean'a inana şövalyeler Papa'nın da yardımıyla adaları ele geçirmişlerdir. Bu akınlar sırasında Mesud Bey (1282-1318) döneminde menteşe Beyliği Rodos adasının yanı sıra Güney Ege'de de egemen olmuştur.²⁹

Menteşe Beyleri genelde Cenevizliler ile ticaret yaptıklarından onlarla ittifak içinde olmuşlardır. Bu nedenle Cenevizliler, Beyliğin Rodos Şövalyeleri üzerine yaptıkları akınları da desteklemişlerdir. Ama ne var ki Papa Cenevizlilerin bu davranışını uygun bulmadığından ada Türklerin eline geçmemiştir. Buna rağmen Menteşe Beyliği Rodos Adası'na akınlar yapmaktan vazgeçmemiştir. Burada belirtmeliyiz ki Rodos Şövalyeleri Ceneviz Cumhuriyeti kadar güçlü bir donanmaya sahipti.³⁰ Bu nedenle Rodos Şövalyeleri

27 T. Parlak, s. 93-94.

28 A. Büyüktuğrul, s. 9.

29 Paul Wittek, "Menteşe Beyliği", Çev. O. S. Gökyay, Ank. 1999, s. 24-28.

30 İ. H. Uzunçarşılı, s. 73-75.

Papa'nın organize ettiği Türkmenlere karşı seferlere bilfiil yardımda bulunmuşlardır. 1333 yılında batı Anadolu'ya dolaşan seyyah İbni Batuta Menteşe Beyliği'ni de Muğla ve Milas'ta ziyaret etmiştir. Batuta beyliğin zenginliğini ve Mevlevi Tarikatı'ndan olduğunu anlatmaktadır.³¹

Bu tarihlerde Doğu Akdeniz'de -Suriye bölgesinde- bir başka Türk Beyliği olan Memluklar hüküm sürmekte idiler. Memlukların 1366 yılında İskenderiye'yi Haçlıların işgalinden kurtarmak için teşkil ettikleri Birleşik Türkmen Donanması'nda Saruhan, Aydın ve Hamidoğulları gemileri varken Menteşeoğulları gemileri yoktur. Bunun nedeninin Beyliğin Ceneviz ve Venedik denizcileri ile iyi ilişkilerde olmasından ileri geldiği değerlendirilmektedir. Bununla beraber Memluk Sultanı'nın Kıbrıs'a yaptığı seferlerde Menteşe Beyliği 200 civarında tekne ile Memluk Donanması'na destek vermiştir.³² Menteşe Beyliği 1318 yılında Rodos Şövalyeleri ile yaptığı savaşı kazanarak bir müddet İstanköy (Kos) Adası'na da egemen olmuşlardır. Bazı tarih kitaplarında Menteşe Donanması'nın Girit Adası'na da akınlar yaptığı yazmaktadır. Bilindiği gibi Rodos ve bölgesinde bulunan adalar (On İki Ada) hatta Girit Adası Anadolu ile ve özellikle Menteşe Beyliği'nin coğrafyası ile ticaret yapmaktadır. Menteşe Beyi Okan Bey bölgesindeki asayişsizliği gidererek Venedik ve Ceneviz denizcileri ile anlaşmış ve böylece ekonomisini güçlendirmiştir.³³

Menteşe Beyliği Mokri (Fethiye)'de kurduğu tersanede inşa ettiği gemilerden oluşan donanması da diğer Türkmen Beylikleri gibi Aydınoğlu Gazi Umur Bey'in 1334-1348 yıllarına Ege, Akdeniz ve Karadeniz'de yaptığı seferlere katılmıştır. Beyliğin Muğla ve civarını içeren (Menderes, Fethiye, Marmaris) kıyı şehirleri limanları Anadolu'da üretilen ipek, yün pamuk, buğday, üzüm, zeytin, bal ve canlı hayvan ve deri gibi malların ihracını yaparken Avrupa'dan gelen kumaş, sabun işlenmiş mallar ile kalay ve kurşun gibi maddelerin de kabulünü sağlıyordu. Beylik genelde Fethiye Limanı'ndan yaptığı bu ticaretini umumiyetle Venedik ve Ceneviz gemicileri ve onların bağlı olduğu tüccarlarla yapıyordu. Menteşe Beyliği 1425 yılında Osmanlı Devleti'ne katılmıştır.

6- Hamidoğulları Beyliği (1300-1423)

On üçüncü yüzyılın sonlarında Isparta ve Eğridir bölgesinde bulunan Hamid Aşireti tarafından kurulmuştur. Hamidoğullarının biri Isparta, diğeri Teke (Antalya) olmak üzere iki uygarlığı vardır. Biz Antalya bölgesinde 123 egemenlik kuran Beyliği incelemekteyiz. Beyliğin kurucusu Hamid Bey'in oğlu İlyas Bey'in ölümünden sonra oğullarından Yunus Bey Antalya'yı kendisine başkent yaparak ayrı bir Beylik oluşturmuştur. Ancak Isparta'nın 1391 yılında Osmanlı'ya katılmasına karşın Antalya 1423 yılına kadar egemenliğini devam ettirmiştir.³⁴ Türkmenlerin deniz kıyılarına gidip buralarda uygarlık kurmalarının bir nedeni de merkezi otoriteden kurtulup kendi başlarına gaza yapmak istemeleridir. Bu nedenle denize ulaşan Türkmen Beylikleri diğerlerine nispeten daha cesur ve dikbaşlıdılar. Hamidoğulları'nın (Teke) Antalya bölgesine gelen kolu da böyledir ve geçimini korsanlıktan sağlamıştır.

Hamidoğulları da diğer beylikler gibi kurdukları donanma ile bölgelerinde denizcilik faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Dönemin deniz ticareti yönünden en büyük limanı olan Antalya'da kurdukları tersanede gemiler inşa etmişlerdir. Burada inşa ettikleri geniş karınlı ve Akdeniz'in sert havalara dayanıklı, hem yelken ve hem de kürekle manevra yapabilen 12 kalyondan oluşan filoları ile bölgelerinde bulunan Rodos, Simni ve Kıbrıs adalarına seferler

31 P.Witteck, s. 67.

32 Salim Koca, "Anadolu Türk Beylikleri", Türkler, Ank. 2002, s. 731.

33 Hüseyin Kayhan, "Osmanlı Öncesi Türk Korsanları", *Doğu Batı Dergisi*, Kasım-Aralık-Ocak 2005-2006 sayısı Ank. 2006, s. 282.

34 Sait KOFOĞLU, "Hamidoğulları Beyliği"

düzenlemişlerdir.³⁵ Hatta 1300 yıllarında Rodos'a bir kısmı kuvvetlerini yerleştirmişlerdi. Memluk Türklerinin Suriye'ye yerleşmesi üzerine Akka'dan ayrılan Sen Jan (Saint Jean) Şövalyeleri önce Kıbrıs'a gelmiş, burada tutunamayınca Papa'nın da yardımı ile Rodos'a gelmişlerdi. Burada hüküm süren Menteşe ve Hamidoğlu Beyliklerinin kuvvetlerini adadan çıkartarak Rodos'a egemen olmuştu (1309).³⁶ Bu nedenle Beyliğin en büyük mücadelesi Kıbrıs'taki şövalyeler ile olmuşlardı. Hatta 1362 yılında Kıbrıs Kralı Petro'nun işgaline uğramış olan Antalya ancak 11 yıl sonra kurtarılabildiği. Hamidoğlu Mehmet Bey (1360-1380) şehri kurtarıırken Ceneviz-Kıbrıs arasındaki rekabeti de değerlendirmiş ve Kıbrıs Krallığı'nın Cenevizlilere karşı kendisini tercih etmeleri sağlayacak biçimde bir siyaset izlemiştir. Ayrıca Mehmet Bey şehri kurtarmakla kalmamış ertesini yıl Kıbrıs'a sefer düzenleyerek Karpaz Burnu'nun doğusuna (Pentaglia) başarılı bir çıkarma harekâtı yapmış ve bolca ganimetle Antalya'ya dönmüştür.³⁷

Yine bu dönemde Mehmet Bey bölgesindeki deniz alanına egemen olduğunu Antalya'daki Yivli Cami'nin giriş kapısına "Sultanü's Sevahil - Kıyıların Sultanı" ibaresini yazdırarak kendisinin bir "Denizci Beyi" olduğunu belirtmek istemiştir.³⁸ İç Anadolu'nun kervan yollarından birisi de Konya'dan Antalya'ya gelmekte idi. Bu nedenle Antalya bir anlamda İç Anadolu'nun denize açılan bir kapısı olmuştur. Hamidoğlu Beyliği limana gelen malların dış satımı ile dışarıdan gelen malların kabulünü diğer beylikler gibi yine Ceneviz ve Venedik gemileri ile yapmıştır. Bu arada belirtelim ki Rodos ve Kıbrıs adalarının da Anadolu ile ticareti yine Antalya limanı ile olmuştur. Hamidoğulları Beyliği 1423 yılında Osmanlı Devleti'ne katılmıştır. Hamidoğulları'nın Antalya'da kurdukları tersane Mısır'ın fethine (1517) kadar hizmete devam etmiştir.

B- Venedik, Ceneviz ve Bizans Denizciliği

1- Venedik Denizciliği

Bilindiği gibi Dünya Tarihi'nde en önemli uygarlıklardan birisi de "Roma İmparatorluğu" dur. MÖ 8. yüzyılda şimdiki Roma şehrinin güneyinde Tiber ırmağı civarında yaşayan Romalıların kurduğu uygarlık giderek üç kıtaya yayılmış ve tarihin en büyük imparatorluklarından birisini oluşturmuştur. İmparatorluk MS 395'te Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans İmparatorluğu) ve Batı Roma İmparatorluğu olarak ikiye ayrıldı. Bu tarihten sonra Batı Roma İmparatorluğu'nun kaderi değişti. Asıl gelir kaynağı olan Asya topraklarının bu bölünme ile birlikte kaybedilmesinden hemen sonra Afrika toprakları da Vandalların eline geçti. Nihayet MS 5. yüzyılın sonlarında imparatorluk sona erdi.³⁹

Batı Roma İmparatorluğu'nun sona ermesinden sonra İtalya'da şehir devletleri oluştu. Bunlardan Cenevre şehrinde uygarlık kuran Cenevizliler ile Venedik şehrinde uygarlık kuran Venedikliler Akdeniz ticaretinde söz sahibi olarak bir anlamda Roma denizciliğinin mirasçısı oldular.

Venedik Cumhuriyeti, Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra bölgeye saldırılar düzenleyen Lombardlardan kaçanlar tarafından MS 6. yüzyılda kuruldu. İtalya Krallığı'na katıldığı 1866 yılına kadar 12 asır devam eden uygarlığın en parlak dönemi onuncu yüzyıl ile on altıncı yüzyıl arasındaki zaman dilimidir. Venedik donanması bu dönemde (1571 yılında) Osmanlı donanmasını İnebahtı (Leponto) deniz savaşında bile yenmiştir.⁴⁰

35 İ.H. UZUNÇARŞILI, s. 67-68

36 Rodos Şövalyeleri adada 213 yıl hüküm sürecek 1522 yılında Kanuni Sultan Süleyman tarafından fethedilecektir.

37 J.M. ROBERTS, "Avrupa Tarihi", Çev. F.Aytuna, İst. 2010, s. 261-262

38 Salim KOCA, "Anadolu'da Türk Beylikleri", Türkler, 6.C Ank. 2002, s. 749-751

39 Ana Britannica Ansiklopedisi, 31.C. İst. 1994, s. 168.

40 Ana Britannica Ansiklopedisi, 31.C. İst. 1994, s. 168.

Venedik Cumhuriyeti'nin en büyük gelir kaynaklarından birisi Avrupa'nın X-XIII. yüzyıllar arasında Müslümanlara karşı açtığı "Haçlı Seferleri" seferler olmuştur.⁴¹ Doğu Akdeniz'de Türkmen Beyliklerine karşı açılan seferlerden bazıları yukarıda anlatılmıştır. Ancak tarihlerimizde "Haçlı Seferleri" olarak bilinen ve 1096-1291 yılları arasında 8 ayrı seferden oluşan bu savaşlar Dünya tarihinde önemli bir yer tutmaktadır. Batılı Hristiyanların (Katoliklerin) Kudüs ve öteki kutsal yerleri Müslümanların elinden almak için düzenledikleri seferlere hemen bütün Avrupa ülkeleri katılmıştır. Ancak Katolik dünyası Doğu Roma İmparatorluğu'nun benimsediği ve Hristiyanlığın ikinci en kalabalık mezhebi olan Ortodoks mezhebini de benimsememiş bu mezhepten olanlara düşman gözü ile bakmıştır. Bu nedenle Haçlılar Bizans İmparatorluğu'na özellikle İstanbul'a da saldırılar geliştirmişlerdir. IV. Haçlı Seferleri (1198-1261) genelde İstanbul üzerine yapılmış ve Nisan 1204'te İstanbul zapt edilmiştir. Haçlılar (veya Latinler) 1204-1261 tarihleri arasında Bizans İmparatorluğu'na egemen olacaklardır. IV. Haçlı Seferi'nin Venedik limanlarından Anadolu kıyılarına taşınmasında Venedik Cumhuriyeti gemicileri büyük paralar kazanmıştır.⁴² Haçlı Seferleri belli bir düşmana yapılan toplu bir hareket olduğundan Avrupa'nın sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapısını değiştirirken doğu-batı arasındaki ticareti ve bu ticaretin deniz yolu ile yapılması yönünden büyük gelişmeler kaydetmiştir. Bu gelişmelerden Venedik denizciliği en büyük payı almıştır.

Venedik'in bir diğer önemli kaynağı da Anadolu kıyıları ile Avrupa limanları arasında deniz ticaretini yapmasıdır. Bu uğurda Ceneviz ile sık sık çatışmaya bile girmiştir. Venedik Cumhuriyeti Bizans'ın taht kavgalarına da katılmış ve tahta geçirdiği imparatorlardan yüklü paralar da kazanmıştır. Venedik'in diğer bir işlevi de Türkmen denizciler için tertiplenen "Haçlı Donanması"na komuta etmek ve/veya organize etmek olmuştur.

Diğer taraftan Venediklilerin geliştirdiği "Venedik Kadırgaları" hem deniz ticaretinin daha verimli kullanılması ve hem de ülkelere örnek olması yani bu ülkelere Venedik Kadırgası satılması yönünden büyük kazançlar getirmiştir. Venedik Kadırgaları özetle baş taraftaki su kesimleri oldukça az olduğundan tekneler sığ sulara da baştankara edebilmekte bu suretle kolayca yükleme-boşaltma veya düşman kıyılarına askeri bir çıkarma harekâtı yapabilmekte idiler. Gemiler genişliği fazla olduğu gibi ve orta kısımlarının su kesimi fazla olduğundan hem daha fazla yük alabiliyorlar ve hem de savaş sırasında personelin ambarlarda gizlenmeleri daha kolay oluyordu. Teknelerin karınlı olması kötü hava ve deniz koşullarından daha az etkilenmelerini sağlıyordu. Tekneler genelde iki direkli olup yelken manevrası daha kolay yapılabiliyordu. 45-50 metreyi bulan Venedik Kadırgaları yelkenin yanında kürekte kullanmakta olduğundan teknelerin hem süratleri ve hem de manevra imkânları arttırılmış oluyordu. Kürekler genelde iki kişi tarafından çekildiğinden boyları uzun güçleri fazla idi. Savaş kadırgaları yuvarlak bedenli ve boyları genişliklerinin 6-8 misli idi. Böylece tekneler daha süratli oluyorlardı. 500 tonluk kadırgalar yapan Venediklilerin donanmaları çok güçlü idi.⁴³ Karamürsel Bey'in Osmanlı denizciliğine kattığı "Karamürsel" tipi tekneler Venedik teknelerinin daha küçük tipte (15-25 m) olanlarıdır. Bu tekneler de sığ suya kolayca yanaştıklarından asker ve malzeme nakliyatını kolayca yapabilmektedirler. Aslında XII ve XV. yüzyıllarda Akdeniz, Ege, Marmara ve Karadeniz'de dolaşan tüm teknelerde Venedik ekolu mevcuttur.

Venedik Cumhuriyeti Cenova ile yıllarca savaşmış ve nihayet 1381 yılında galip gelmiştir. Böylece Doğu Akdeniz'de büyük bir güce sahip olarak Korfu, Girit ve Mora Yarımadası'nı içine alan büyük bir devlet kurmuştur. Bilindiği gibi bu coğrafyaya daha sonra Osmanlı İmparatorluğu yerleşecektir. Ve yine belirtelim ki bu coğrafya Anadolu

41 Emle Bradford, "Akdeniz", Çev. A. Fethi, İst. 2004, s.267-271.

42 Thomas Asbridge, "Haçlı Seferleri", Çev. E. Duru, İst. 2014 (Haçlı Seferleri ile en geniş bilgi bu eserde dir).

43 Afif Büyüktuğrul, "Osmanlı Deniz Harp Tarihi", I.C. İst 1982, s. 7-8.

kıyıları ile ticaret yapan bir alandır. Türkmen Beyliklerinin donanmaları ile Ege adalarına yaptıkları akınlardan korunmak için Latinlerin kurdukları donanma genelde Venedikli amirallerin komutasında hareket etmiştir.

Venedik Cumhuriyeti Türkmen Beylikleri ile ticari anlaşmalar yapmıştır. Ancak elimizde ilk resmi anlaşma Osmanlı Devleti'nin Fetret Dönemi Sultan Mehmet Çelebi ile 1419 yılında yaptığı anlaşmadır. Bu anlaşmaya göre her iki ülke -karşılıklılık esasına göre- tüccarların faaliyetlerin serbestçe yapacaklardır. Bu bağlamda olarak Türk tüccarlar Venedik'te bir binada konuşlanmışlardır. Halen Venedik'te bulunan ve "Fondaco dei Turchi -Türk Ticaret Merkezi" olarak bilinen bina yıllarca Türk tüccarlarına hizmet etmiştir.⁴⁴

2- Ceneviz Denizciliği

İtalya'nın kuzeybatı kesimine bulunan Cenova kenti dilimize Ceneviz olarak geçmiştir. Cenova Cumhuriyeti de tıpkı Venedik gibi Roma İmparatorluğu'nun parçalanmasından sonra kurulmuştur.⁴⁵ Şehir geçimini denizcilik ve gemicilikten kazanmaktadır, ancak Venedik gibi savaşçı olmamışlardır. 12. yüzyılda bir cumhuriyet oluncaya kadar çeşitli kavimlerin istilasına uğramıştır. Bu tarihten sonra Akdeniz'de ve hatta Karadeniz'de ticari merkezler (Koloniler) kurabilecek kadar geniş bir alanda ticaretini geliştirmiştir. 4. Haçlı Seferleri sırasında İstanbul'da bulunan Cenevizliler İstanbul ticareti ile tanışmışlardır. Haçlıların egemenliğine son veren İmparator Mikhael VIII (1261-1282) daha savaşçı olan Venediklilere karşı Cenevizlileri tutmuş ve onlarla 1266 yılında yaptığı anlaşma ile kendilerine Bizans'ta ticaret hakkı vermişti. Bu bağlamda Galata'ya (şimdiki Bankalar Caddesi) yerleşen Cenevizliler buraya ticari depo ve bürolarını kurmuş, Boğaz'daki deniz trafiğini izlemek üzere bir de kule inşa etmişlerdi. İstanbul'un fethine (1453) kadar devam eden Ceneviz Kolonisi'nin faaliyetleri daima İmparatorluk tarafından desteklenmiştir.⁴⁶ Cenevizli tüccarlar Galata'daki kolonileri sayesinde İstanbul-Avrupa ticaretini daima canlı tutmuşlardır. Venedik aynı seviyede ticaret yapamamıştır. Ceneviz Kolonisi Bizans İmparatorluğu'nun "Taht Kavgaları"na da karışmıştır. İmparator seçilmek isteyenler mesela 1378 yılında Venedik'in desteklediği Johannes Palaigos'a karşı oğlunun Bizans İmparatoru olmasını Ceneviz Kolonisi desteklemiştir.⁴⁷

Kuzey İtalya'nın Batı Akdeniz'e açılan bu şehir devleti tamamıyla deniz nakliyatı ve/veya deniz ticareti ile uğraşmıştır. Bu nedenle çok iyi denizciler yetiştirmiştir. Amerika kıtasını keşfeden Kristof Kolomb 1451'de Cenova'da doğmuştur. Ceneviz gemilerinin Venedik gemilerinden bir farkı yoktur. Osmanlı Devleti'nin en kolay anlaştığı ve İstanbul'un fethinde büyük yararlar sağladığı Cenevizliler Altın Orda Hanlığı egemenliğindeki Kırım'ın Sivastopol şehrinde, Candaroğulları egemenliğindeki Batı Karadeniz'in Anadolu kıyılarında Amasra şehrinde ve Bizans'a ait İstanbul'da Galata ile Batı Anadolu kıyılarında koloniler de kurmuşlardır. Bu kolonileri ile Avrupa'ya ucuz buğday, mısır, incir ve pamuk ürünleri ile bakır şap gibi madenler götürürken oranın kumaş ve benzeri işlenmiş mallarını getirmişlerdir. Cenevizlilerin Bizans topraklarında ve denizlerinde bu kadar kolay yerleşip Venedik'e nazaran daha fazla ticaret yapabilmesinde kendileri Katolik olmalarına rağmen Bizans'a ait olan Ortodoks mezhebine daha bir toleranslı olmalarında aramak gerekir.⁴⁸ Nitekim Cenevizli gemiciler Ortodoks Bizans adalarına hep yerleşir olmuş ve hatta bu mezhebi -bir anlamda koruyan- Osmanlı gemilerine bile gider olmuşlardır. Foça bölgesinden çıkarılan şap madeni ve Orta Ege'de stratejik bir konumdaki Sakız Adası Cenevizlilerin en fazla mücadele ettiği konular olmuştur. Cenevizli tüccar aileleri kurdukları ticari ortaklık

44 Şerafettin Turan, "Venedik'te Türk Ticaret Merkezi", *Bellekten* Ank. 1968, s. 247-249.

45 Ana Britanica Ansiklopedisi, 7.C İst. 1994, s. 384.

46 Georg Ostrogorsky, "Bizans Devleti Tarihi", Çev. F. Işıltan Ank. 2011, s. 420-424.

47 David Abulafia, "Büyük Deniz", Çev. G. Çağalı Güven, İst. 2012, s. 40.

48 Fernand Brudel, "Akdeniz", Ter. M. Kılıçbay I.C Ank. 1993, s. 42-44.

1346 yılında Sakız (Khios) Adası'nda konuşlandı. Zaten Bizans sarayına zayıf bir şekilde bağlı olan ada İmparator I. Kantakuzen'in müsaadesi ile Cenevizlilerin kontrolüne geçti. Adaya yerleşen tüccarlar faaliyetlerine 1566 yılına Osmanlı tarafından fethine kadar devam edeceklerdir. Cenevizli tüccarlar, Foça'da elde edilen şap, İzmir'den alınan yaş ve kurutulmuş meyve Avrupa'dan gelen kumaş, kalay gibi maddelerin Anadolu'ya satılması idi.⁴⁹ Sakız Adası'na Cenevizli denizcilerin yerleşmesinin Türkmenlere bir başka faydası da oldu. Cenevizli gemiciler daha fazla para alabildikleri Türkmen gemilerine geçtiler, denizciliğin ve gemiciliğin Türkmenlerde gelişmesine katkılarda bulundular.

Batı Anadolu Türkmen Beylikleri ticari ilişkilerinde tıpkı Bizans İmparatorluğu gibi Cenevizliler ile kolay anlaşmış ve onlardan çok kolay yararlanmışlardır. Bunun nedeni Ceneviz denizcilerinin veya tüccarlarının sadece ticaretle uğraşmaları ve buldukları bölgelerde Türkmen Beyliklerinin egemenlik haklarına karışmamalarıdır. Nitekim Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u fethederken Cenevizliler'den yararlanmıştı. Ceneviz Cumhuriyeti 1861 yılında İtalyan Birliği'ne katılmıştır.⁵⁰

3- Bizans Denizciliği

Bizans İmparatorluğu MÖ. 6 yüzyılda İtalya'da Roma ve çevresinde kurulan ve giderek genişleyen Roma İmparatorluğu'nun MS. 395 yılında ikiye ayrılan ve asıl adı Doğu Roma İmparatorluğu olan uygarlıktır. Bizans (Byzantion) ise İstanbul'da Romalıların kente gelmesinden önce kurulmuş bir uygarlıktır ve özellikle siyasi, politik ve kültürel yönden etkin özellikleri vardır. İmparator Justinyen (518-527) Bizans uygarlığına olan hayranlığı nedeniyle imparatorluğun adını Bizans olarak kullanmıştı.⁵¹

Giderek zenginleşen Bizans İmparatorluğu özellikle XI. asırdan itibaren doğuda Türklerin batıda ise Sırların, Bulgarların ve/veya Haçlıların -bu zenginliklerin yağmalanmasına yönelik- istilaları ile uğraştı. Ama bunlardan en etkin ve tehlikelisi IV. Haçlı Seferi tertipleyen Latinlerin 1204 yılında İstanbul'u işgal etmeleri olmuştur.⁵² Haçlıların İstanbul'a yani Bizans İmparatorluğu'na hâkimiyetleri 1261 yılına kadar sürdü. Bu tarihte imparator olan Mikhael VIII. (1261-1282) İstanbul'u Haçlılardan geri alarak Bizans İmparatorluğu'nun egemen olmasını sağladı. Mensubu olduğu Paleog Sülalesi imparatorluğun 1453'te Fatih Sultan Mehmet tarafından sona erdirilmesine kadar devam etti.⁵³ Bu tarihlerde imparatorluk Boğazlar ve İstanbul, Selanik, Mora yarımadası, Makedonya ve Kuzey Ege adalarından ibaretti. Ve yukarıda da anlattığımız gibi doğuda Türklerin, batıda Sırlar ve Bulgarların baskısı altında idi. Ticareti ise, dünyanın en üstün denizci devletleri olan Venedik ve Cenevizlilerin elindeydi.

Bizans İmparatorluğu 1204-1261 yıllarında Latinlerin (4. Haçlı Seferi ile gelen Katoliklerin) egemenliğinde kalarak gücünden çok şey kaybetmişti. Varlığını İspanya'dan gelen savaşçı Katalanları, Venedik ve Cenevizlileri ve hatta denize ulaşan Türkmen Beylikleri ile "Denge Politikası'na Yönelik" siyasi ilişkilerle devam ettirmek istiyordu. Bu bağlamda genelde Venedik donanmalarını kullanıyorlardı. Ama imparatorluk her gün biraz daha fakirleşiyor, güçsüzleşiyordu. Mikhael'den sonra tahta geçen İmparator Andronikos II (1282-1328) mali durumun düzelmesi için çok gayret sarf etti. Vergileri arttırarak harcamaları kısıtı ve 1284 yılında tasarruf amacıyla donanmayı kaldırmıştır.⁵⁴ Bu olay Ege'de kendine ait olan adalarla bağlantısını zayıflattığı gibi Doğu Akdeniz, Ege ve

49 G. Ostrogorsky, "Bizans Devleti Tarihi", Çev. F. Işıltan Ank. 2011, s. 470-472.

50 Ana Britanica Ansiklopedisi, s. 385.

51 Meydan Larousse Ansiklopedisi, 2.C İst. 1964, s. 428-429.

52 T. Asbridge, s. 562-564.

53 M. Larousse Ansiklopedisi, 2.C s. 430

54 Hüseyin Kayhan, "Osmanlı Öncesi Akdeniz ve Çevresinde Türk Korsanları". *Doğu Batı Dergisi*, Kasım-Aralık-Ocak 2005 2006 sayısı, Ank. 2006, s. 281.

Karadeniz’de korsanlık faaliyetini arttırdığı gibi boşta yani işsiz kalan Bizans gemicilerinin korsanlık yapmak ve/veya Türkmen Beyliklerinin yanlarına çalışmalarına neden olmuştur. Türkmen Beyliklerinin ve özellikle Osmanlı Beyliği’nin denizcilikte kolay ilerlemelerinin en büyük nedenlerinden birisi de budur. Bizans denizcileri Osmanlı Denizciliği’ne pek çok katkılarda bulunmuşlardır.

Esasen Doğu Roma ve Batı Roma İmparatorlukları Hristiyan dininin iki çok önemli ve güçlü mezhebini temsil ettiklerinden siyasi sınırları devletin gücünü göstermiyordu. Ortodoks mezhebinin temsilcisi olan Bizans İmparatorluğu’nda Ruhani lider Ortodoks Patriği İstanbul’da idi ve Patriklik Rusya, Kafkasya ve Balkanlar’da bulunan kiliselerin başı olduğundan bu coğrafyalarda son derece etkindi. Zaten Katolik Avrupa’nın Ortodoks Bizans’a yandaş olmamasının ve Türk istilaları ile giderek küçülmesinin bir nedeni de buydu. Avrupa Türk istilalarında -İstanbul’un fethi dâhil- Bizans’a yani Ortodokslara yardım etmemiştir. Zaten Bizans İmparatorlarının özellikle 1261 yılından itibaren temel amaçları ülkenin gelişmesi filan değildi. İstanbul’da tahta geçmek için her türlü fedakârlığı yapmakta, bu uğurda -genelde- Türkmen Beyliklerini kullanmakta idiler. Umur Bey’in başarılarını altında Bizans’ın bu acı ihtirasları vardır.

Bu nedenle Osmanlı Beyliği’nin kuruluş dönemi olan XIV. yüzyılda Bizans denizciliğinden söz edilemez. Bizans donanmasının gemi tipleri Venedik ve Ceneviz gemilerinin hemen aynıdır. Zaten 1204-1261 yıllarında bu Cumhuriyetlerin işgalinde kalmakla gemileri de işgalcilerin yönetiminde olmuştur.⁵⁵ İzmit Körfezi’nin en dar yeri olan Dil Burnu ve Hersek Burnu’nu tahkim etmiş olan Bizans Devleti Osmanlı’ya -denizden olan- İstanbul’a ulaşımını engellemiştir. İmparator Kantakuzen 1350 yılında özellikle İstanbul Boğazı’nı kontrol eden ve geçen gemilerden büyük vergiler alan Cenevizlilere karşı bir donanma yapmayı planlamıştır. Devlet hazinesi “tamtakır” olduğundan imparator özel servet sahibi zenginlere başvurmuş ancak donanma yapacak kadar bir parayı bulamamıştı. Bunun üzerinden Boğaz geçişinden alınan gümrüğün %87’sini alan Cenevizlilere gitmesini engellemek için gümrük tarifesini değiştirmiştir.⁵⁶ Osmanlı Beyliği’nin gerek Karesioğulları’na ait Çanakkale Boğazı’nın doğu kıyılarına yerleşmesinde ve gerekse Gelibolu’ya yani Avrupa yakasına geçmesinde donanması olmayan Bizans İmparatorluğu’nun büyük bir engellemesi ile karşılaşmamıştır. Bunun en büyük nedeni “taht kavgalarından bunalan” imparatorların bir taraftan İspanya’dan gelen savaşçı Katalanları diğer tarafta Batı Anadolu’da denizle buluşan Türkmen Beyliklerini kendi amaçları için -ama ülke menfaatlerine karşı- kullanmaları olmuştur. Öyle ki başta Ege adaları -mesela Sakız Adası veya Balkanlardaki toprak parçaları kendi menfaatleri için Türkmen Beylerine verilmiştir.⁵⁷

Osmanlı Rumeli’ye geçişinde işte bu Bizans’ın hükümran olduğu Balkanlarda otorite sağlayamaması vardır. İmparator Kantakuzen Selanik’i Sırp işgalinden kurtulmasını sağlamak için Süleyman Bey’in 1349’da 10 bin askerle ve 22 gemiyle Çanakkale’nin kuzeyinden -Gelibolu’dan- Rumeli’ye geçmesini istemiştir. Osmanlı’nın Rumeli seferlerine giderken Boğaz geçişlerinde Bizans’ın kolaylık göstermesinin nedeni buradan kaynaklanmaktadır. Yine aynı imparator 1351 yılında Cenevizlilere karşı Venediklilerle iş birliği yaparak rakiplerine karşı tahtını güçlendirmiştir.⁵⁸

55 Sadullah Tezcan, “Türk deniz Tarihi”, Ank. 2005, s. 20.

56 G. Ostrogorsky, s. 485.

57 Z. Günel Öden, “Karesi Beyliği”, Ank. 1999 s. 20.

58 Feridun Dirimtekin, “Bizans Kaynaklarına Göre Osmanlıların Rumeli’ye Geçişleri”, VII. Türk Tarih Kongresi, II .Cilt. Ank. 1973, s. 577-579.

D- Sonuç

Osmanlı Beyliği'nin cihan devleti veya diğer bir deyişle imparatorluk olması Karamürsel Bey'in Emir-i Sevahil (Kaptanı Derya) makamı ile başlar. Osmanlı denizlere yönelmekle güçlenmiş, büyümüş ve üç kıtaya yayılan ve 20 milyon km²'yi geçen coğrafyada egemenlik kurmuştur. Osmanlı Beyliği gelişip büyümesinde iki büyük strateji uygulamıştır. Bizans'ı yani O'nun Ortodoks kiliselerini sahiplenme ve Anadolu'nun kıyılarındaki Türkmen Beyliklerinden yararlanma. Ancak bunları yaparken son derece dürüst, adil ve insancıl davranmıştır. Bu nedenle Osmanlı hiçbir zaman işgali olmamış, aksine Fatih olmuştur.

Bilindiği gibi Bizans İmparatorluğu Ortodoks mezhebinden olduğundan Katolik olan Batı Roma ile anlaşamıyordu. Bu anlaşmazlık Batı Roma'nın parçalanmasından sonra da devam etti. Haçlı seferlerine Hristiyanların sadece Müslümanlara karşı savaşmaları olarak bakmamak gerekir. Haçlılar o dönemin en zengin uygarlığı olan Bizans İmparatorluğu'nu da yağma etmişlerdir. Osmanlı Beyliği bu ince stratejiyi iyi kavradı ve Bizans ve Ortodoks kiliselerini sahiplendi. Ve hatta gerek evlilikler yaparak ve gerekse ünlü Bizans Beylerine savaşlarda kazanılan ganimetlerden büyük paylar vererek onları kendi yanına çekmesini bildi. On dördüncü yüzyıldan itibaren kesintisiz bir şekilde büyüyen, On altıncı ve on yedinci yüzyılda en geniş şeklini bulan Osmanlı İmparatorluğu coğrafyası adeta bir Ortodoks kiliselerinin yayıldığı coğrafyadır. Burada ilave edelim ki Bizans'ın 1284'de tasarruf amacıyla donanmasını lağvetmesinden sonra boşta kalan Bizans denizcileri Türkmen Beylikleri ve Osmanlı Beyliği gemilerine geçtiler. Osmanlı bu Rum gemicilerden çok yararlandı. Hatta bu katılımcılara Osmanlı'nın uygar devlet anlayışından etkilenen Venedik ve Ceneviz denizcilerini de katmak gerekir. Osmanlı donanmasında Müslümanlığı kabul etmiş İtalyan denizciler hep var olmuştur.

Osmanlı Beyliği'nin İzmit Körfezi'ne yerleşmeye başladığında Batı Anadolu ve Batı Karadeniz kıyılarında Türkmen Beylikleri hüküm sürmekte idi. Ve Karadeniz'de Kırım Yarımadası, Ege'de tüm adalar ve Girit adası ve hatta Akdeniz'de Kıbrıs, Türkmen denizcilerinin akınlar geliştirdiği ve ilgili deniz alanlarında egemen oldukları bir dönemdir. Bu olgulara Aydınoğlu Umur Bey'in 1324-1348 yıllarında kurduğu ve Türkmen Beyliklerinin de desteklediği donanma ile bütün bu deniz coğrafyasında egemenlik kurduğunu da ilave etmek gerekir. Burada belirmeliyiz ki Ege ve Doğu Akdeniz'e yapılan bu akınlar Türkmen Beyliklerine denizleri ve denizliği öğretmiştir. Bu arada Fernand Brudel'in bir değerlendirmesini nakledeyim: denize çıkan Türkmenler merkezî idarenin otoritesinden kaçan ama son derece cesur ve maceracı Türkmenlerdir. Bu nedenle adalar denizine (Ege Denizi) geldiklerinde cesaret ve fedakârlıkları ile bölgede kolayca hâkimiyet kurdular. Osmanlı Beyliği bu beyliklerle açıktan savaşmak yerine birleşmeyi tercih etmiştir. Bu suretle Osmanlı Beyliği sadece toprak kazanmamıştır. Denizciliği öğrenmiş olan bu cesur ve maceracı Türkmen Beyliklerinin bütün birikimlerinden de yararlanmıştır. Osmanlı'nın ilk donanması bu Türkmen Beyliklerinin potansiyeli ile kurulmuştur.

Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemi Haçlı Seferleri'nin devam ettiği yıllardır. Venedik limanlarından Doğu Akdeniz limanlarına deniz yolu ile yapılan seferlerde doğu batı arasında ticaret de canlanmıştır. Türkmen denizcilerinin geçim kaynağı olan bu deniz ticareti Osmanlı Beyliği'nin sorumluluğuna geçmesiyle daha güvenli bir ortam bulmuştur. Avrupa'nın Osmanlı'yı zaman zaman desteklemesinde Beyliğin sorumluluk bilincindeki bu denizcilik anlayışıdır.

Özetlemek gerekirse Osmanlı Beyliği'nin cihan devleti olmasında İzmit Körfezi'nde konuşlanmasının ve bu konuşlanmada Karamürsel Bey'in çok büyük katkıları vardır. Bu dönem yukarıda da anlattığım gibi Haçlı Seferleri'nin deniz ticaretine getirdiği yeni

boyutlar ve Katolik-Ortodoks çatışmaları ile daha önce denize çıkan Türkmen Beyliklerinin Anadolu kıyılarında egemenlik kurduğu bölgelerini öğrendiği hatta otoritelerini pekiştirdiği yıllardır. Osmanlı bu faktörü de en pragmatik bir biçimde değerlendirmesini bilmiştir.